

tros de campanar, suposat no servir ya ---» (*Excursions*, p. 116).

Això és encara el que topava pertot arreu qui corria per les nostres muntanyes, i per les comarques poc afavorides, en el primer terç del segle, i el que sent encara pertot: *cases espatllades*, antigues masies desemparrades, parets en ruïnes o rebaixades als fonaments. Dels anys 1920-36 puc dar-ne fe en tots i cada u dels racons del gran triangle Serres de Prades-Sagarra-Cadif-Cap de Creus; i segueix encara més enllà fins als extrems Nord i Sud del Princ. i Comtats, almenys: «una casa *dəspəlládə*» a Talteüll, el *Mas Dəspəlát* allí mateix (l'informant es plany, 1960, que ara alguns, poc coneixedors del país, diuen *dəsfét*); més i tot: ja arran de la ratlla però de l'altre costat m'ensenyen els de Vingrau, en llur llenguadocià limitrof, «bordos qu' ara *sun dəspəlládəs*» (1960); «allí dalt hi ha una borda *spəlláda*», Noves de Segre (1964), *karé lz əspəláts* (-láts) és el nom d'un dels carrers de Canet lo Roig, ja en el Maestrat (1961).

Ara bé això continua de ple en tot l'Alt Aragó, si bé amb fonètica castellana: «la ermita de San Climent ya se acaba d'*espalдар*», Foradada de Toscar, «Santa Lucia ahora está *espalddada*», Aínsa, «Casa Oorosis es una casa *espalddada*» (en ruïnes) Tella, «Rolespé era un pueblo, pero ya no vive nadie, está *espalddáu*», Buetas, i fins més enllà de Jaca «ahora el forno de Sugaral está *espalddáu*» (Aisa), 1965-6, Fonz *espalddarse* «caure una paret» (AORBB II, 259). L'oposició *cat. ill/arag. ld* ja denota un derivat d'*espatlla/espalda*. I no menys el fet que des de l'Ebre cap al Sud el consonantisme és *ll*: *espallá* anoto a Rasquera i a La Fatarella (1936), *espaláts* hem vist de Canet lo Roig: «el Dia de la Novia no 's volgué jitar en ella per no chafar-li les randes ni *espalda* la camisa» posava Carles Ros en la *Rondalla de Rondalles* (65); *AlcM* anota aquesta fonètica fins a Cocentaina i Altea i de nou *aspəllár* a Pego i Alcoi.

Però potser hi ha encara una altra aplicació més originària. La deduïm ja d'*espatlladura* tal com la defineix l'Agricultura del Prior Agustí (Banyoles-Perpinyà, 1617): «si algú dels bostres cavalls serà malalt, ab que no sia per *espatlladura* o accident de què sia romàs ofès ---» (*DAG, AlcM*): la garantia no val si el cavall ha sofert un accident estimbant-se o caient en una clota. Aquesta dita, aplicada sobretot a bèsties, també es troba pertot en les nostres muntanyes: una de les cornises dels cingles de Busa, la «Rua de la Mostela» porta aquest nom perquè «s'hi va *espatllar* una vaca que li deien així» (Navès, 1964); al Pla del Moixeró dalt del Pirineu, que acaba en cingle vertical del costat berguedà els pastors cerdans vigilen el bestiar que no s'acosti cap al «Salt de la Vacca», on se n'hi va estimbar una, i cada any s'hi *espatllen* molts caps (1928 ---); enlloc n'hi ha tants d'aquests paratges com a les Muntanyes Maleïdes, i així ja s'espera que a Benasc més que enlloc vagi sentir parlar de «la craba que s'ha *spəlláu*» (1965), i Ferraz ens cita la frase «si se ha cayéu por el *espalldero* de la montanya de Estòs, no vivirà guaire» (p. 56); a les Garrotxes de Conflent, si

els pondereu la riquesa dels pasturatges, us contesten que no és bona terra perquè també «les fedes se poden *əspəllá*» (Talau, 1960); i ¿què volia dir sinó això, per als tractants que la crearen, la frase feta, després trivial i caricatural, «home casat, ruc *espatllat*»? Però no queda això limitat als animals, que des d'ací s'estengué als vessants muntany.: *el Roc əspəllát*, els *Rocs -ts*, grans penyals esgalabrats a les valls de Llar i de Noedes.

I s'aplica a l'home (qui sap si en propietat o per extensió des del bestiar de pastura o de càrrega, que el pirinenc quasi posa per damunt dels seus semblants), cosa que ja hem vist un cop en el rossellonès Saisset, però hi surt molt sovint: «una bugadera, / de l'altre ban de la ribera, / que s'afanya a rentar, *se despatllant* lo braç / a cops de batedor» (*Perpiny.*, 26, 'desllorigar-se' en el gloss.). Es veritat que això hauria pogut venir de les idees populars sobre la importància trascendental dels ossos de l'espatlla per a la salut total de l'home. *Espatllats* anotava jo ja el 1928 a Sant Pol de Mar, és el «nom dels que pateixen una malaltia imaginària, ideada pels curanderos i senyadors, per explotar la credulitat popular: prenen els dos braços de la víctima i els fan coincidir de manera que, estirant-ne un més que l'altre, sembli que aquell sigui més llarg que aquest: el qui es troba en aquest cas és un *espatllat*; llavors el curador el sotmet a certes manipulacions, i en havent-li recitat certes oracions que tindrien l'efecte de guarir-lo de la tara, agafant-li novament els braços els hi ajunta de manera que se superposin exactament: l'*espatllat* curat, ple d'agraïment, s'afanyarà a recompensar el saludador tant com pot».

Això ve de l'espatlla i si el qui ho té és *espatllat*, sembla que és ja el sentit vulgar el que ens imposa partir d'això per a l'etimologia, i això és el que fa *AlcM*.² Per començar reconeguem que *lóra* un camí semàntic ben difícil elevar-se des d'això a 'estimbar-se' o 'enderrocar construccions' o 'fer malbé' abstracte.

D'altra banda si la cronologia que hem documentat àmpliament, ens aparta de la idea, la geografia encara ho fa més fortament. Admetem que l'espatllament supersticiós pot haver contribuït, si va sumar-s'hi, a la filiació semàntica bàsica, per bé que també podríem pensar que l'enginyós curandero aconseguí convèncer els simples, precisament a base de l'evident connexió d'*espatllar*: «és clar que et sents tan malament» els dirien, «que et declares un home espatllat, no saps què vol dir *espatllat*? Doncs vol dir que està fet malbé de l'*espatlla* ---» i llavors venia la demostració dels braços que deixava l'infeliç cegament convençut. Hi ha, doncs, tanta o més probabilitat que això sigui una fal·làcia lingüística tant com mèdica, i que hagi comptat ben poc en la història de la constitució del mot.

En canvi té una extensió molt més gran, encara, de la que ja hem vist, l'ús del mot per a les ruptures reals i fatals de l'ossada. Això és també general a l'Alt Aragó: «Si se *espalda* un animal el buitro lo devora» («si es colltrenca estimbant-se» a Torla, 1965), *espalddarse* 'estimbar-se' sento a una vella de la Sierra de Guara (1970) i Beàia Margarit va anotar *espalddarse* «despeñarse» en el seu llibre de Bielsa, *s'a spalddáu*